

‘Geef docenten de ruimte’

Steeds vaker wordt de rol van de docent genoemd als essentiële factor bij het invoeren en slagen van de innovatie van ons onderwijs. Daarom ditmaal een gesprek met drie gedreven docenten: Roelien Bos-Wierda, Rob Martens en Ruud Schotting. ‘Docenten worden gepiepeld door de directie, voor rotte vis uitgescholden door de leerlingen en geminacht door de ouders. Toch is het docentschap het mooiste vak dat er bestaat.’

Goed onderwijs gaat over betrokkenheid, kwaliteit en vernieuwing. De drie docenten aan tafel zijn het daarmee volmondig eens. Overigens valt het volgens hen met die vernieuwing wel mee. Rob Martens, hoogleraar Onderzoek aan de Open Universiteit Nederland, is stellig in zijn opvatting: ‘Als je het onderwijs vergelijkt met bijvoorbeeld watermanagement, een operatiekamer of de landbouw, zie je dat er maar weinig in de klas veranderd is. De Mammoetwet lijkt wel een grote verandering, maar is daardoor het dagelijkse werk van een docent echt veranderd? Het antwoord op die vraag is: nee.’

Bord

Dat is ook de conclusie van Roelien Bos-Wierda, docente Engels aan de NHL Hogeschool Leeuwarden. ‘Als ik het onderwijs van nu vergelijk met toen ik op het gymnasium zat in de periode van vóór de Mammoetwet, dan is er inderdaad nauwelijks iets veranderd. Grammatica wordt vaak nog steeds op het bord uitgelegd. Feitelijk wordt er weinig gedaan met de mogelijkheden die ict biedt.’

Ruud Schotting, hoogleraar Kwantitatief Watermanagement aan de Universiteit Utrecht en de Roosevelt Academy in Middelburg, heeft het idee dat sommige vernieuwingen worden ingevoerd omdat er vernieuwingen moeten worden geïntroduceerd. Schotting: ‘Sommige vernieuwingen zijn ook helemaal geen verbeteringen. Mijn stokpaardje is het wiskundeonderwijs. Ooit heeft men het onzalige idee gehad om de grafische rekenmachine in te voeren. Zogenaamd een vernieuwing, maar we kunnen duidelijk aantonen dat die niet bijdraagt aan het wiskundig inzicht van leerlingen. Sterker nog; ze veróórzaakt verwarring! Dit rekenapparaat wordt door scholen misbruikt. Veel leerlingen hebben door dit ding geen idee waar ze mee bezig zijn. Ik ben ervoor dat de scholen een bord bij de ingang ophangen: “Rekenmachinvrije school”, net zoals “Kernwapenvrije gemeente”.’

Gepiepeld

Bos-Wierda meent dat docenten op middelbare scholen te weinig ruimte hebben om te professionaliseren. Ze staan bijna allemaal 25 uur per week voor de klas en daar wringt naar haar idee de schoen. ‘Begin professionalisering – en het geeft eigenlijk niet zo veel waarin – en geef docenten het gevoel dat het management hen serieus neemt in de noodzaak zich verder te ontwikkelen. Volgens mij is dat de kern van het probleem. Ik zie docenten zich ingraven in wat ze weten en wat ze kunnen. Tijdens mijn schoolbezoeken ervaar ik wat docenten dagelijks te verduren hebben. Ze worden gepiepeld door de directie, voor rotte vis uitgescholden door de leerlingen en geminacht door de ouders. Beginnende docenten hebben het moeilijk, ze krijgen weinig ruimte om zich te professionaliseren. Toch, en dat wil ik benadrukken, heb ik ieder jaar weer tientallen studenten die zeggen: het docentschap is het mooiste vak dat er bestaat.’

Schotting, die aan eerstejaars wiskunde geeft, constateert dat aan de ene kant de vernieuwers van het systeem staan en aan de andere kant de mensen die zich echt met het vak bezighouden. Hij ziet een enorm groot gat tussen deze twee groepen. ‘Zo groot dat ze niet eens meer met elkaar praten’, zegt hij. ‘Heel erg schadelijk. Iemand die bijvoorbeeld natuurkunde gestudeerd heeft en leraar wordt, wil dat vak graag overbrengen. Kijk naar mezelf. Waarom sta ik voor die eerstejaars? Omdat ik die sommen lol vind. Ik zie veel interessants in die sommen en dat wil ik die studenten vertellen. Daar leg ik al m’n ziel en zaligheid in. Ik wil met het vak bezig zijn, niet met de vorm. Ik denk dat voor heel veel docenten de koppeling met het vak – de inhoud dus – gestopt is op het moment dat ze een diploma kregen en zijn gaan lesgeven. Ze zijn helemaal los geraakt van de wereld van de wiskunde, natuurkunde of biologie of welk vak ze gestudeerd hebben. Terwijl er een duidelijke link moet zijn tussen de vakdocenten en het vak zelf.’

Sijmen van Wijk
Sanne de Roever

Rob Martens

'We hebben met z'n allen de professionele ruimte voor de docent wel heel erg klein gemaakt.'

Roelien Bos-Wierda

'Geef docenten het gevoel dat het management hen serieus neemt in de noodzaak zich verder te ontwikkelen.'

Ruud Schotting

'Er moet een rijke voedingsbodem zijn voor leraren om enthousiast te blijven en niet vast te roesten.'

Oppascentrale

Bos-Wierda haakt daar op in met een voorbeeld over de invalnormproblematiek. 'Geen school wil uren laten uitvallen', zegt ze. 'Daarom kan nu een leraar Engels verplicht worden wiskunde te geven, om maar een extreem voorbeeld te geven. Het maakt de school niet uit, als de leerlingen maar van de straat zijn. Als je het dan hebt over de liefde voor het vak, dan is zoiets natuurlijk killing. Je bent als docent dan niets meer dan een opgewaardeerde oppascentrale, dat noem ik geen professionele invulling van het vak.'

Maar het kan ook anders. Martens zou iedereen willen verplichten om eens te gaan kijken op een écht vernieuwende school. 'Daar krijg je inspiratie van. Er zijn de afgelopen jaren zoveel indianenverhalen over vernieuwingen de wereld ingegaan. Dat merk ik ook op vernieuwende scholen waar ik kom. Zij hebben daar echt last van. Ik denk dat we juist met de vernieuwing aan de slag moeten omdat er een ict-revolutie aankomt.'

Bos-Wierda en Martens zijn fervente voorstanders van professioneel ict-gebruik in het onderwijs en beiden zijn het erover eens dat de Nederlandse docent achterblijft in het gebruik van ict-tools. Bos-Wierda wijst op het punt dat een docent zich niet profileert met het adequaat gebruik van ict in zijn lessen; vernieuwing is voor het management vaak geen issue. 'Het gaat om goede examenresultaten en het behalen van de urennorm', aldus de docente. 'Ik heb het meegemaakt bij een groot vernieuwingsproject in de regio. Het project loopt heel goed. Vervolgens komt er een evaluatie. De manager zegt dat het project helemaal door de hoeven is gezakt. Hij heeft geen idee dat zijn docent inmiddels internationaal hoge ogen gooit met het project dat deze samen doet met scholen in het buitenland. Dit is illustratief voor de afstand tussen management en wat docenten daadwerkelijk in de klas doen.'

Vastgeroest

Martens heeft daarvoor een simpele oplossing: geef de docent zoveel professionele ruimte dat hij datgene kan doen waar hij zelf in gelooft. 'We hebben met z'n allen de professionele ruimte voor de docent wel heel erg klein gemaakt', zegt Martens. 'Doorbreek die vastgeroeste structuren en geef lucht en ruimte aan de docent.'

Schotting is het daarmee eens, maar ziet ook wel wat in het idee van Annette Roeters, inspecteur generaal bij het ministerie van OCW, die het lesgeven exclusiever wil maken. Schotting: 'Als ik in onze eigen keuken kijk, dan worden studenten ook wel heel weinig voorgelicht om een baan als docent te ambiëren. Ik heb lang geleden enkele jaren lesgegeven op een HTS. Fulltime docenten met een behoorlijk salaris gaven tien uur per week les. Dat probeerden ze op twee dagen te doen, dan had je een fulltime baan. Er was verder geen enkele verplichting buiten het geven van de lessen. Dan heb je zeker een behoorlijk exclusieve baan, maar het slaat natuurlijk helemaal nergens op. Er was buitengewoon weinig belangstelling om iets meer te doen dan strikt noodzakelijk. Ik vind de vernieuwing van het hbo een prachtig voorbeeld van hoe onderwijsvernieuwing ook tot grote verbeteringen kan leiden, en tot meer betrokkenheid van docenten.'

Martens vindt dat universiteiten de hand in eigen boezem mogen steken wat betreft het geringe aantal eerstegraads leraren dat afgeleverd wordt. 'Het gaat uiteindelijk om liefde voor het onderwijs. Studenten klagen over ongeïnspireerde docenten in het wetenschappelijk onderwijs. Zo zal de liefde niet ontluiken om zelf les te gaan geven. We betalen nu een hoge prijs voor de forse bezuinigingen. Onderwijs is een typische lange termijn investering. Er zijn solide berekeningen dat je als overheid je geld nauwelijks beter kunt besteden dan aan

onderwijs. Dat rendeert, het verdient zich gewoon terug.' Bos-Wierda voegt toe: 'Er is onlangs vastgesteld dat voor elke euro die je in een hbo-student stopt je er drie terugkrijgt.' Het onderwijs in Finland wordt internationaal vaak geroemd. Ook Martens is een voorstander van het Finse model, onder andere omdat men er geen onderwijsinspectie kent. Belangrijke kern van het Finse model is het grote aantal academisch geschoolden dat kiest voor een loopbaan in het onderwijs. Martens: 'Onze instroom voor de lerarenopleiding is heel anders. We zullen daarom naar oplossingen toe moeten die het onderwijs recht doen. Een reden temeer om echt ruimte voor vernieuwing te creëren, we moeten niet doorslaan in opbrengstgerichtheid.'

Weerbarstig

Schotting vertelt over een interessant NWO-programma voor bètadocenten, waarbij docenten een universitaire onderzoekstaak kregen voor één dag in de week. 'Een fantastisch idee', zegt hij, 'maar het blijkt dat maar heel weinig mensen zo ver komen dat ze het ook daadwerkelijk gaan doen. Want de school wil een goede leraar geen dag missen. Dat soort initiatieven is inspirerend, maar de realiteit is weerbarstig. Ik heb geprobeerd de docent aardrijkskunde op het gymnasium van mijn dochter warm te maken voor een gastcollege watermanagement. Er was geen tijd voor.'

Bos-Wierda wil meteen een groot misverstand uit de wereld helpen. 'Wat je vaak hoort is dat docenten voor interessante extra dingen geen tijd hebben "want het boek moet uit". Onzin. Nergens staat dat de inspectie tegen docenten zegt dat ze zover in een boek moeten komen. Uitgevers stellen de boeken zo samen dat er wel twee keer zoveel materiaal in zit als nodig is om op het gewenste niveau te komen. Het programma stellen

vakgroepen zelf samen. Op veel scholen zit daarin weinig ruimte voor interessante extra activiteiten, maar docenten doen zich dat deels zelf aan, vaak ook als een vorm van zelfbescherming.' Uit alle onderzoeken komt steeds weer de docent als kwaliteitsbepalende factor naar voren.

Schotting ziet een duidelijk link tussen vakdocenten en het vak zelf. 'Er moet een verbinding met de universiteit en de hogeschool zijn én blijven. Een rijke voedingsbodem voor leraren om enthousiast te blijven en niet vast te roesten. Ik zie een enorm verschil in niveau tussen mijn studenten die allemaal diezelfde weg hebben afgelegd en hetzelfde examen hebben gedaan. Iedere keer blijken goede studenten een steengoede docent te hebben gehad. Het draait om de intrinsieke motivatie bij de docent.'

Martens: 'En die intrinsieke motivatie wordt dikwijls kapotgemaakt door het gebrek aan autonomie bij docenten. Naar mate je meer ruimte bij mensen weghaalt en je ze het gevoel geeft geen eigen keuzes meer te kunnen maken, bijvoorbeeld door leraren in een heel strikt toetsformat te zetten, worden ze weggevoerd van de liefde voor hun vak. Dan ontstaat er onbehagen. Dan kom je vaak bij managers uit, want die vormen een factor van onbehagen. Men voelt zich gereduceerd tot een productie-eenheid die tijd moet schrijven. We gaan er voor de tiende keer met de kaasschaaf langs en hebben niet in de gaten welke prijs we daarvoor betalen: het uithollen van de liefde voor het prachtige vak van docent.'

Enthousiast

Nederland is een handelsland, een transitland en een overleg-land. Bos: 'De beroepsprofielen en beroepscompetenties uit het competentiegericht leren zijn tot stand gekomen in nauw overleg met de beroepsgroepen. Dat vind ik persoonlijk een pluspunt. Vóór die tijd deden we uiteindelijk maar wat. Daar zat heel veel goeds bij, maar miste toch een focus op het beroep. Nu hebben lerarenopleidingen veel overleg met de beroepsgroep waar het om draait.'

Voor Schotting is het gemakkelijk. 'Wij hebben met de ingenieurswereld en onderzoekinstellingen te maken, die hebben onze mensen hard nodig. Als algemene universiteit hebben we veel met toepassingen te maken. Met onderzoek dat een beetje de nieuwsgierigheid prikkelt kunnen wij die toepassingen concretiseren. Maar ik ben een enorme tegenstander van op het allereerste niveau alsmáar proberen duidelijk te maken wat de toepassing zou kunnen zijn. Soms hoeft het niet direct over iets te gaan, en toch kun je de studenten enthousiast krijgen. Zowel voor leerlingen als studenten is het een heerlijk gevoel om te ontdekken: ik kan iets.'

Essentie

Nu met het dreigende docententekort de virtuele leraar ook weer uit de kast gehaald wordt zijn Bos, Martens en Schotting zeer eensgezind in hun opvatting over het professionele docentschap: je kunt nooit de menselijke interactie weghalen. Uiteindelijk zal kennisoverdracht van mens tot mens nodig blijven. Met de moderne techniek is voor veel kennisoverdracht

Interessante onderwijsinnovatie-initiatieven

Tweetalig onderwijs (TTO): leidt leerlingen op innovatieve wijze op tot wereldburgers. Wordt onder andere aangeboden op het Marnecollege (Bolsward) en CSG Liudger (Drachten).

www.marnecollege.nl

<http://raai.csqliudger.nl/Media/download/42546/TTO-pr2.pdf>

Project "Virtuele campus scholen VO Noord Friesland". Een vervolg op het project "Waddencampus" als kwaliteitsimpuls voor de vaak kleine scholen in het dunbevolkte Noorden van Nederland. Onderstaande URL gaat over het winnend voorstel (Innovatie-impuls Onderwijs) van de Leeuwarder VO-school PJ Montessori.

www.piterjellesmontessori.nl

Twee voorbeelden van scholen die innoveren van onderop. Ze laten zien hoeveel enthousiasme er is en wat er mogelijk is als men het onderwijs echt durft te vernieuwen.

www.wittering.nl

www.nldata.nl/rkbsdebras

een virtuele leeromgeving een perfecte oplossing. Blended learning zal de toekomst zijn, e-learning waar dat mogelijk is. Maar contactmomenten met hoogopgeleide vakdocenten zijn onvervangbaar en waardevol. Deze professionals verdienen – letterlijk en figuurlijk – meer, vinden de gesprekspartners. Want het lage salaris, aanzien en waardering van het vak vormen een wezenlijk onderdeel van het probleem.

Geïnspireerde docenten, geïnspireerde studenten en nieuwsgierige leerlingen: dat is de essentie van goed onderwijs, en dat moeten we met z'n allen terug zien te winnen. Het is niet alleen de verantwoordelijkheid van het onderwijs zelf en de politiek, maar vooral ook van de samenleving.